

КРИСТИНА РОЙ

ҚУДАЙСЫЗ БУЛ ДҮЙНӨДӨ

Биринчи басылышы оңдолгон

Кристина Рой
Кудайсыз бул дүйнөдө
© 1993 «Луч надежды», Бишкек

КРИСТИНА РОЙ КУДАЙСЫЗ БУЛ ДҮЙНӨДӨ 14.017

Рождествонун алдындагы түнү Рашово кыштагынын дыйкандары мүрзөнүн жанынан өтүп бара жатышып, тоңуп өлгөн аялдын денесине туш келишти. Байкуш аял тоңгон колдору менен калың жуурканга оролгон, кичинекей баланы өзүнүн көкүрөгүнө кысып алган экен. Бала ыйлап жатыптыр. Аялдар да көзүнө жаш алышты. Эркектер болсо денени алышып, старостанын үйүнө алып келишти.

Старостанын үйүндө аялынын коноктору — анын коңшулары бар экен. Алар ошол замат ишке киришишти. Алардын бири тоңгон аялды чечиндире баштады, экинчиси башын жөлөп турду, үчүнчүсү ал убакта аларга шам менен жарык кылып турду. Калгандары бала менен алек болушту.

Үч күндөн кийин аялды көмүштү. атактуу аял өлгөндөй болуп табыттын артынан көн адамдар баратышты.

Ал эми тигил бөбөк эмне болду? Өлгөн аял кайдан экенин староста да, соттоочу дагы биле алышпады. Дыйкандардын арасында мындай сөздөр да угулуп жатты:

— Биздин кыштак ансыз да бай эмес. Бул баланы багуу бизге оор болот.

Бирок сараң адамдар бекер тынчсызданыш-

ты: старостанын аялы баланы өзүнө калтырып койду. Чынында. ал баланы өз уулундай көрүп тарбиялаган жок, бирок ошентсе да ал үчүн кам көрүп турду.

Анын атын Мартын деп атап коюшту, жөнөкөйлөткөндө «Мартынко» дешчү. Ошентип кетти: Мартынко, Мартынко. Мартынко кароосуз эле бөлмөлөрдө жөрмөлөп жүрчү. Кичине эле бойго жетип калганда үйүндө жакшы жардамчы болду. Ар жумушту көңүлдөнүп аткарчу: отун алып келүү, чочколорду кароо, же каздарга тамак берүү керек болсо — бардыгы бүтүп калчу. Бала жаман жашачу дешке да болбойт: ал дайыма ток жана кийими бүтүн болчу. Башында ал печканын артындагы бурчта уктачу, старостанын аялы биринчи түнү эле ал баланы ошол жакка салган. Ушул эле бөлмөдө бул түнү анын өлгөн энеси да болгон. Ал беш жашка чыкканда, аны малканага көчүрүштү. Ал жакта ал жети жылга жакын жашады. Аны мектепке да жиберипеди.

— Бул дубанага мектептин кереги эмне? Ушул эле жетпей калгансып. Бизге ал үйдө да керек, — деп старостанын аялы коңшуларына айтып калчу.

Мартынко он эки жашка толоордун алдында, аны диний коомдун башчысына кечки тамакка даярданууга алып келишти. Бирок

диний коомдун башчысы аны кабыл албады, анткени ал окуй да, жада калса Теңирге сыйынууну да билчү эмес.

Ушул эле күздө старостанын аялы каза болду, жана староста баланы малчыга жардамчы кылып берди.

Андрей деген карыган малчы, алы кетип, малдын артынан караганга алы жок эле. Анын үстүнө Рашово кыштагына таандык болгон жайытта эмес, токойдун жанында болчу. Андрей үчүн мал кайтаруу оор иш болуп калды, бирок ал Рашоводо көп жылдан бери уйчу болуп иштегендиктен, дыйкандар аны аяп, карыганда үзүм нансыз калтыргысы келбеди. Мына ошондуктан ага жардамчы алышты. Кийин өкүнүшкөн да жок. Мартыно атайы малчы болууга жаралгандай. Ал малканада өскөндүктөн, малды кандай кароо керек экенин билчү.

Таң эртең малканадан чоордун үнүн укканда, уйлар, музоолор жана койлор ошол замат баштарын көтөрүшүп жана маарап, моороп Мартынкунун жанына ар кайсы жактан чогулуп калышчу. Андрейдин Бундаш аттуу ити куйругун шыйпандатып, чаңды көтөрүп, кулагын тикчийтип, көздөрүн жалтыратып, шапалактын шарт дешин жана малдын жолго чыгышын чыдамсыздык менен күтчү.

Бундаш менен Мартынко малды жакшы кайтаргандыктан, Андрей өлгөндөн кийин Мартынконун өзү малчы болуп калды. Айылдын четинде, мүрзөнүн жанында кичинекей үй бар. Анда мурун жашаган картаң чал аны дыйкандарга тартуулаган экен. Үйдүн жарымы урап калган. Бир бөлмө менен эле, ашканасы бүтүн калыптыр. Андрей аксакал бул үйдө он алты жыл жашаптыр. Ал өлгөндөн кийин ал жакка Мартынко кирди. Андрейдин үйүндүн кичинекей терезелери жыл бою саман менен жабылып турчу. Күндүн бир да нүрү кирбечү, бирок кышында саман сууктан сактачу. Андрейге жарыктын деле кереги жок эле! Кышында ал үйүндө деле болчу эмес: кошуналарыныкында жүрө берчү. Жайкысын болсо, үйүнө чарчап келип, жатып уктачу.

Бул жерге биринчи жолу киргендеги Мартынконун айласы кетип турган абалын жеткирүү мүмкүн эмес. «Мен эми ушул жерде жашап каламбы?» — деп ойлоду ал. Дубалдын шыбагы түшкөн, ар жерлерди желе жана көө баскан. Жерде болсо самандар жайнап жатты. Бир канча жылдан бери үйдү эч ким жыйнабаганы көрүнүп турат.

«Старостанын малканасында жашаган эле жакшы болчу» — деп ойлонду бала. Айласы кетип, башын кармап бир канча убакыт ойло-

нуп турду. Анан үйдүн босогосуна олтурду да, ыйлай баштады. Биринчи жолу бул байкуш өзүнүн жалгыздыгын сизди. Жалгыз, бүт ааламда жалгыз — ушул жаман кепе сыяктуу! Бир маалда башынын үстүнөн кичинекей чымчыктын чыбырттаганы кулагына угулду. Мартын башын көтөрүп, уяны көрдү. Бул алыскы өлкөлөрдөн учуп келген чабалекейлер эле. Алар эми өзүнүн үйлөрүн жайкыга карата тазалоонун үстүндө болчу, андан кийин алар кайра деңиздин ары жагына жылуу өлкөлөргө жазга чейин учуп кетишет.

«Мен да өзүмдүн үйүмдү тартипке келтирүүм керек» — деди бала. Айтылган — аткарылды. Барынан мурда ал терезелердеги саманды алып чыкты, шыпыргы таап терезелерди шыпырып чыкты. Бардык айнектер сындырылган эле. Анан Мартыно дубалдагы желелерди тазалады. Үйдүн ичи чанга толгондуктан, бала думугуп, дем ала албай калды. Күн сайын, талаадан келгенде, Мартын өз үйүн оңдогонго аракеттенчи.

Бала старостанын аялынын топуракты эзип, тамдагы жараңкаларды шыбаганын көрчү, эми азыр ал үйүндө ошол ишти кыла баштады. Мүрзөчүнүн аялы иш кылып жаткан. Мартынону көрүп токтоп калды да, аны мактап коюп кетип калды. Эртеси күнү талаадан

келип, Мартынко таң калганынан ордунда катып калды. Үйдүн дубалдары жана ашкана шыбалып, акталган, пол тартипке келтирилип жана таза кум себилген эле.

Ошол убакта мүрзөчүнүн аялы башка аялдарга өзүнүн кылган жакшы иши жөнүндө айтып берип жатты. Аялдарга анын кылган иши жагып калгандыктан, алар бирге Мартынкунун үйүнүн сыртын шыбап коюшту. Эркектер да алардан кем калгылары келбей, чатырына киришиштити. Жаңы айнектерди сатып алышып терезеге салышты. Мүрзөчү соо кезинде устачылык кылганды билер эле: Ал Мартынкунун столун жана сынган керебетин оңдоп, жаңы олтургуч жасап берди. Староста бир боо саман алып келди.

— Мына, Мартынко, эми аял ала берсең да болот! — деп эркектер чогуусу менен тамашалашты.

Мына ошентип элдин жардамы менен бала үйгө кирди. Эми анын өз үйү бар. Ал үйүн тартипке келтирип алек болгонду жакшы көрөр эле. Бирок баарынан да Мартынко талаада, токойдо, эркиндикке болууну жакшы көрчү. Ах, ал ошондо гана көкүрөгүн кере ырахаттанып дем алчу! Ал бир таштын үстүнө чыгып алып, ал жактан малын карап олтурчу.

Анын сол жагында боюн керген карагайлуу,

эжендүү жана арчалуу тоолор. Жел урса, абаны карагайдын таттуу жыты толтурчу. Күзүндө бактар жылаңачтанганда, кайыңдар жалбырактуу кийимин жоготкондуктан аза күтүү ырын ырдап, турушчу. Тоонун этегинде жашыл килем сымал, гүлгө толгон жайык. Кичинекей булак жашыл килемдин үстүндө күмүштөн сайылган сыяктуу агып жатты. Оң жагында болсо жалгыз таман жол.

Эрте жаздагы гүлдөр, жайындагы жана күзүндөгү жер жемиштер көздүн жоосун алат! Мартыно кайсы жемиштер уулуу экенин билчү. Аны буга Андрей аксакал үйрөткөн.

Ал эми күн бул сулуулукту жаркыратканда кандай гана кооз! Мартыно анда баардыгын унутуп койчу. Мал оттоп жүргөндө, ал чыбыктан ал нерселерди согуп олтураар эле: Бирде шыпыргы, бирде сыр салууга корзина. Ал үйүнө куру кол кайтчу эмес. Аялдар анын товарларын сатып алышчу, алар ага аз эле төлөшсө да, Мартыно өзүнө кичине акча топтоп алды. «Бул акчаны мен эмнеге керектиримди ким билет, — деп айтчу ал, — мен өз тамагымды өзүн табуум керек да».

Согул олтуруп жана дүйнөнүн кооздугуна көз артып, ал өзүнөн-өзү сурачу: «Дайыма эле ушундай беле, андай эмес болсо, мунун баарын ким жаратты? Староста сыйынган сайын ча-

кырган Кудайбы, же бироо өлгөндө аялдар: Өзүнө аны алган Теңир ырайымдуу деген Кудайбы?»

Ал Кудай кайда? Жана өзүнө алып кеткен адамдар кайда? Менин апамды да Ал Өзүнө алып кетти бекен? Эгерде Ал мунун баарын жаратканы чын болсо, анда Ал аябай боорукер жана акылдуу болуусу керек. Кандай сонун, табышмактуу: бир өсүмдүктөр тамакка колдонулат, башкалары дары үчүн колдонулат! Көлөкөнү сүйгөн өсүмдүктөр көлөкөдө олтургузулган. Күндү сүйгөндөрү ачык жерге олтурузулган. Жаандан кийин токой кандай жандана түшөт! Бирок дайыма эле жаандын жаашы жакшы эмес, ошондуктан Ал шамал жиберет жана күндү чыгарат. Эгерде мунун баарын Ал жасаса, Ал кандай Улуу жана Акылдуу Мырза!

Кызык, өлгөндөр жашаган жерде да ушундай жакшы болду бекен? Старостанын аялы өлгөндө, анын колуна тыйын салып, «жолуна» дешти. Бул эмне болгон жол? Биздин жер менен өлгөндөр жашаган жердин ортосунда кандайдыр бир деңиз барбы? Жана ал аркылуу ким өткөрөт? Старостанын үйүндө, өлгөндөн кийин, анын жаны тынч алсын деп бир жума иштешкен жок. Анан нан жаба башташты. Үйдүн ичи жаңы жабылган нандын жытына толгондо гана жан тынч алат. Эмне үчүн жан

ал жактан дароо эле тынчтануу ала албайт? Ал жакта, Кудайдын жанында бул жактагындай жакшы эмеспи? Ах, эмнеге адамдар өлүшөт?

Ушундай ойлор баланы басты. Ал ушунун баарын бирөө түшүндүрүп берүүсүн каалады, бирок эч ким жок эле.

Жазында күтүлбөгөн жерден староста өлүп калды. Акыркы убакта ал аябай көп ичип калган, ушундан болду. Мартынка ал жөнүндө күндө мындай деп ойлочу: «Староста азыр кайда болду экен? Ал Кудайды көрүп жатат болду бекен? Кудай кандай болду экен?»

Бир жолу жардын боорунда корзинка согуп олтуруп, жаш бадачы асманга карап, айтты:

— Кудай, мен Сен жөнүндө эч нерсе билбейм! Теңир, мен Сен жөнүндө жана өлгөндөр бара турган жер жөнүндө билгим келет. Сен аны кыла аласың! Бардык адамдар чогуу ошол жактабы, боорукерлер жана ташбоорлор да? Теңир анын чакырыгын уккандыгына Мартынка ишенген. Бул ишеним аны тынчтандырып, кайра корзина согууга киришти. Бир маалда ал маараган үн укту. Мартынка тура калып, үн чыккан жакка бет алды. Бундаш да аны менен чуркады. Кошо жарышып, алар жарга чуркап келишти. Мартынка өзүнүн жакшы көргөн козусу бадалга такалып калганын көрдү. Байкуш козу жардан кулап кетиптир.

«Эх, байкушум менин! Эми сени кантип чыгарам? Таштар суулуу жана тайгак,» — деп ойлоду ичинен Мартынко.

Эптеп жатып ал ылдый түштү, козу менен өйдө чыкканда болсо андан да оор болду. Бирок чыгарып алгандыгы кандай кубаныч! Ал козуну ийнине асып алды. Назик сылап жана сак болбогону үчүн күнөөлөп, аны үйүргө чейин көтөрүп келди. Куткарылган козу Кубанычтуу секирип, башкалар менен оттой баштады.

Түшкү тамактануу убагы болуп бала малды сугарганы айдап түштү. Ал жактан козу карын терүүгө жөнөшкөн аялдарды кезиктирип, бүгүн аны менен эмне болгонун айтып берди.

— Мартынко, — деди алардын бири, бир кайтаруучунун 100 кою бар болчу, жана алардын бири жоголуп кеткенде, койчу 99 коюн чөлдө калтырып, жоголгон коюн издеп жөнөгөн сен да ошол койчуга окшош болгон турбайсыңбы.

— Анан ал аны таптыбы?

— Ооба, ал аны тапты. Өзүнүн жонуна артып алып, үйүнө алып келди. Анын кубанычы чоң болгондуктан, ал кубанычын бөлүшүү үчүн өзүнүн кошуналарын чакырды.

Мартынкого аялдын айтып бергени абдан жагып калды.

— Ал койчу ким болгон жана ал кайда жашайт?

— Муну мен билбейм. Теңир Ыйса Христос бул окуяны Өзүнүн окуучуларына айтып берген.

— Ыйса Христос деген ким болгон?

— Ах, Мартынко, кандай сен акылсызсың! — деп аялдар күлүштү.

— Аны шылдыңдабагыла, — деп Мартынко-го болуша кетти алиги аял. — Байкуш бала мектепке да барбайт, айтып бере турган адамы да жок. Мартынко, Ыйса Христос — бул Кудайдын Уулу. Болуптур, кош болгун, биз барышыбыз керек.

Аялдар кетип калышты. Аялдардын шылдыңынан бир кичине нерсе болсо да, билип калганына сүйүнүп жатты. Ыйса Христос деген Меримдүү Окутуучу бар болгонун ал билип калды. Мартынкого баарынан да «Ыйса» деген ат жакчу. Мына эми Ыйса Кудайдын Уулу. Бул Ыйса да, балким, койчу болсо керек. Мүмкүн, айтылган 100 кой Анын койлору. Кудайдын талаалары болгондон кийин, токойлору деле бар. Демек, Кудайдын жанында абдан сонун тура!

Үйүнө кайтып келе жатып, Мартынко уламулам асманга карап, өзүнчө ойлонуп жатты: «Балким Ыйса, Кудайдын Уулу талаадан малды үйүнө айдайт. Кудай Теңир койлор жөнүндө айтып жатат! Ал койлорду кайтарат. Ал мени көрүп жатабы? Эгерде Ал мени өзүнө жардамчы кылып алса, мен өлүүгө да даяр-

мын. Кудайдын жанында кандай экенин билип калат элем.»

Эртеси күнү эртең менен Мартынка жүрөгү кубанычка толуп ойгонду. Күндөгүдөн башкача ал жуунуп, таранып жана кийинди. Мүрзөчүнүн аялы ага уюн айдап келгенде, Мартынка аялга суроо менен кайрылды:

— Эжеке, айтсаңыз, суранам, Кудай биздин кылган иштерибизди көрүп турабы? Мүрзөчүнүн аялынын жүзү кайгылуу эле. Ал эми эле күйөөсү менен чатакташып, күйөөсү аны уруп койгон болчу.

— Ооба, берекем, Кудай баарын көрүп турат, эгерде сен жаман иш кылсаң, Ал сени жазалайт, — деп жооп берди.

— Эжеке, мен жаман иш кылбайм, — деди кошумчалап: — Кошкула.

— Кудай менен, — деди аял.

— Эжеке, — кайрылып, кайта сурады Мартынка, — бизди Анын Уулу да көрүп турабы?

— Ыйса

— Теңир Ыйса Христоспу? Ооба, албетте. Болуптур анда, Эми Кудайым менен бол?

Мартынка талаага жөнөдү, бирок жолду карай ал жалгыз эмес, бирок Кудайдын Уулу, Ыйса менен кетип бара жаткандай сезді. «Ал тигил жакта, бийикте, мен бул жакта, жерде,» — деп ойлонуп жатты Мартынка.

Ушул күндөн тартып бала мурдагыдай малдарын урушпай калды, анткени Ыйса Христос аны көрүп жатса, аны угуп да жатат.

Ошентип бир жума өттү. Мартынкунун жүрөгүндө жарык жана тынчтык. Ишемби күнү, өзүнүн малдары менен үйүнө кайтып келе жатып, кечки коңгуроонун үнүн укту. Бул кубанычтуу үн бүт өрөөнгө угулуп жатты.

«Коңгуроо эртең жекшемби күн экенин эскертип жатат, — деди ичинен Мартынка, — эртең элдер чиркөөгө барышат. Алар ал жактан эмне кылышат?»

Мартынка эч качан чиркөөдө болгон эмес. Старостанын аялы өлгөндө чиркөөнүн эшигинин алдында короодо, жардылар менен олтурган. Ошол жерде олтурганда, ага чиркөөдөгүлөрдүн ырдагандары жана органдын үнү угулуп турган. Балага пастордун үгүтү дагы угулуп турду, бирок короодон анын айткандарын түшүнө алган жок. Кышында, старостанын аялы тирүү кезинде, ал бир жолу чиркөөгө барайын десе, ага аял минтти:

— Сен ал жактан эмне кылат элең? Окуганды да, жазганды да билбейсиң, жакшыраак кийимиң да жок. Сен сыяктуулар башкаларга тоскоол болуп эле жүрөсүңөр.

Жайында болсо бала малдан колу бош болбойт. Ошентип эле ал чиркөөгө бара албай калды.

«Эмнеге адамдар чиркөөгө барышат? Алар Кудай менен сүйлөшөбү же аларга Ал жөнүндө жана Ыйса жөнүндө айтып беришеби? Мүмкүн ошондой, мага болсо ал жакка барганга уруксат жок. »

Бүгүн Мартынко кечки тамакты да ичкиси келген жок, Бундаш дагы балага эркелеп, аны соорото албай жатты.

Мартынкунун жүрөгүн кайгы басты, алыс — алыс, токойго качып кеткиси келди же өзүнүн өлүп калган апасына кеткиси келди. Ал апасынын мүрзөсүнө келди. Ал дайыма ага гүл алып келип койчу. Ал мүрзөөдө көпкө чейин ойлонуп олтурчу. «Менин апам кайда кетти? Ал жакта ага жакшы болду бекен?»

Бүгүн мүрзөгө гүл алып келген жок, ал өсүп жаткан гүлдөрдү ачуу жаштары менен сугарды. «Кымбатым, мееримдүү апа, ал жакта, Кудайдын жанында да сени мен сыяктуу чиркөөгө жибербей жатышабы? Анткени сен да мен сыяктуу эле үйсүзсүң. Менин байкуш апам!»

Баладан алыс эмес жакта мүрзөчү мүрзө казып жаткан. Ал баланын ыйлаган үнүн угуп, Мартынко экенин таанып, анын жанына келди.

— Сен ыйлап жатасыңбы, Мартынко? Эмне болдуу сага? — деп сурады ал.

Бала ага өзүнүн кайгысын айтып берди,

бирок мүрзөчү аны түшүнгөн жок. Мүрзөчү ар жекшембиде чиркөөгө барып Кудай жана Кудайдын Уулу жөнүндө көп укса да, Кудай жөнүндө ал эч качан ойлогон эмес.

— Ыйлаба, — деди ал балага. — Чынында эле кызык сени чала окутуп калтыргандары. Бирок сенин айтып жатканың туура эмес. Сен үйсүз эмесиң, бирок биздин кыштактын кайтаруучусуң. Сен башка жаштардай эле айылда хорго катышууга акың бар, жана сени ал жактан эч ким айдабайт.

— Байке, менин жакшы көйнөгүм да жок да!

— Албетте, сен жайында чиркөөгө бара албайсың, себеби сен малды таштай албайсың да, ал эми күзүндө болсо — башка иш. Сага биздин коомдо жаңы кийим беришет анан сен чиркөөгө ар жекшембиде бара аласың.

— Мен ал жактан эмне кылуум керек? Байке, суранам, айтсаңыз, силер чиркөөдөн эмне кыласыңар?

— Биз ал жактан ырдайбыз, менин кичинекейим. Сен ырдаганды билбейсиң, анткени китеп окуганды билбейсиң да. Бирок сен пастордун сүйлөгөнүн угасың. Анын артынан кайталап, чогуу сыйынсаң болот жана анын Кудай жөнүндө сөзүн уксаң болот.

— Проповедь деген эмне?

— Жок, сен таптакыр эле акылсызсың! Би-

лесиңби, пастор бизге эмне кылуубуз керек экенин үйрөтөт.

— Мен болсо ал силерге Кудай жөнүндө айтып берет экен деп ойлогом.

— Мен ошол жөнүндө айтып жатпаймынбы. Ал бизге Кудай жөнүндө, Ыйса Христос жөнүндө айтып берет. Ыйсанын төрөлүү майрамында бизге Ыйса Христостун туулушу жөнүндө айтып берет. Ал бизге дагы Ыйсанын адамдардан көргөн азаптары, Аны еврейлер байлаганы, өлүм жазага тартканы, айкаш жыгачка кадаганы, Анын анда өлгөнү жөнүндө айтып берет. Пасха майрамында биз Анын өлгөндөн үч күндөн кийин тирилгени жөнүндө угабыз... Сенин айыңан, бала, мен мүрзөмдү да унутуп калган турбаймынбы!

— Байке, мен сизге жардам берейин, бирок Кудай үчүн, мага дагы еврейлер Христосту кандай кадаганы жөнүндө айтып бериңизчи?

— Жерге жат, алар кандай кылышканын сага көрсөтүп берейин! Мүмкүн болушунча колдоруңду сун. Мына, кара: Анын колдорун жана буттарын мык менен кадашкан, анан ушинтип айкаш жыгачта өлгөнгө чейин асылып турган.

Мартынка секирип турду.

— Бирок Анын денеси ооруду да! Эмнеге Аны мынча кыйнашты, аларга Ал эмне кылды!

Ал эмне зөөкур беле же көп жамандык кылдыбы?

— Ал эч кимге, эч качан жамандык кылган эмес. Бир дагы адам Андан жаман сөз уккан жок. Ал жакшылык гана кылчу. Тээ алыстан Ага адамдар келишчү. Алар менен оорулуулар да кошо келишчү жана Ал оорулууларды айыктырчу. Ал ошондой эле адамдарды Кудайга кандай кызмат Кылуу керек жана кандай жашоо керек экендигин үйрөтүүчү. Алар чындыкты уккусу келишпегендиктен Аны өлтүрүштү.

— Ах, алар кандай жаман кылышкан!

— Ооба, албетте, укмуштуу. Ал адамдардын арасында кайтаруучу боло турган. Сен малыңды кандай кайтарсаң, Ал дагы адамдарды Кудайдын Сөзү боюнча өмүргө багыттачу... Жана адамдар Аны өлтүрүштү.

Мурзөчү унчукпай калды, ал андан ары Христос жөнүндө айта алган жок. Анын жүрөгүн укмуштуудай кайгы басты. Ага чоң жакшылык кылган жана унутулуп калган досун бирөө эсине салгандай болду. Ал мурда атасы калтырган Библияны бүтүн бойдон окуп чыккан. Мектепте ал библиялык окуяларды изилдөөчү. Мындан тышкары, ал чиркөөгө барып турчу жана христианин Христос жөнүндө билиши керек болгон нерсенин баарын билчү, бирок эч качан Ал жөнүндө ойлогон эмес.

Асмандагы мекенин ал таптакыр унутуп койгон эле, мына эми Мартынко анын эсине салып койду.

Мүрзөнү казып бүткөн соң, ар бири өз жолуна түшүштү. Бул түнү Мартынко уктаган жок: кирпич кага албай койду.

Ал Христос жөнүндө, Анын жакшылыктары жөнүндө ойлонуп жатты:

«Ал — Кудайдын Баласы, демек, Аны Кудай жиберген. Кудай жөнүндө эч нерсе билбеген адамдарды үйрөтчү. Ал улуу дарыгер болчу жана элге дары чөптөрдү колдонууну үйрөткөн. Анын Атасы кылгандын баарын билет, жана Ал аркылуу адамдар айыгуу алышат. Бирок кандай укмуш, адамдар Аны өлтүрүштү.»

Мартынконун көзү илине баштады.

Ошол убакта коңгуроонун үнү угулду, туруп, малды талаага айдап чыгуу керек. «Башка адамдар Кудай жөнүндө, Христос жөнүндө угуу үчүн чиркөөгө барышат, мен болсо токойго баруум керек жана эч нерсе укпай калам. Мен эмнеге жашап жатам? Жалгыз! Кудайсыз!»

Аялдар Мартынконун кайгылуу жүзүн байкап калышты. Алар андан эмне болгону жөнүндө сурашты эле, бирок бала унчуккан жок.

Бул күнү Мартынко малын токой тарапка айдаган жок. Ал малды Брецового бара турган жолдун жанындагы суунун жээгинде оттого

жайып жиберди. Ал нанын да түгөтө албай, калганын Бундаш менен жакшы көргөн кою Берушкага бөлүп берди. Ушул маалда бала ага жакындап келе жаткан адамды көрдү. Жолоочу шаардыктарча кийинген жаш адам эле. Анын колунда кол чатыры, ийнинде жол баштыгы бар эле.

— Саламатсыңбы, койчу! Бул жол менен Рашово кыштагына жете аламбы? деп алыстан кыйкырды жолоочу.

Мартынка баш кийимин алып, мындай деди:

— Ооба, ушундай барса болот, бирок сууну жээктеп басуу керек, анткени аз узаганда жол бөлүнүп кетет.

Жолоочу жылмайып койду. Ага бети күнгө күйгөн жана кара чоң көздөрү бар бала жагып калды.

— Бул жакта жалгыз олтуруудан эрикпейсиңби? — деп сурады ал.

— Мен жекшемби күндөрү гана эригем, себеби баары чиркөөгө барышат, мен мал кайтаруум керек.

— Капаланба буга: көптөгөн адамдар бош болсо да, чиркөөгө барышпайт.

— А сиз кайда бара жатасыз?

— Азыр Рашового, андан соң дүйнөнү кыдырууга чыгам.

— Эмне үчүн сиз дүйнөнү кыдырасыз?

— Билесиңби, мен адамдар жөнүндө көп билгим келет, алардын жашоосун изилдегим келет, кийин аларды үйрөткөнгө жакшы. Мен пастор болом. адамдарга Кудайдын заңын үйрөткүм келет.

— Демек, сиз башкаларга Кудайдын сөзүн айтасызбы?

— Деди Мартынка кубанып, — Сизге Кудай жана, Христос жөнүндө айтып беришеби? Сиз Ал жөнүндө баарын билсеңиз керек? Мен эч качан Кудайдын сөзүн уга элекмин. Суранам, мага азыр Кудайдын сөзүн айтыңызчы! Мен сизге абдан ыраазы болом!

— Жакшы болот! Бирок мага айтсаң, Христос жөнүндө сен билесеңби?

Бала аялдан жана мүрзөөчүдөн уккандарынын баарын айтын берди.

Жолоочу таң калып, мындай деди:

— Сен Кудайсыз, Христоссуз турбайсыңбы? Сен эч нерсени билбесең, мен кантип сага Кудайдын сөзүн, Христостун окутуусун түшүндүрөм?

Ошол мезгилде боз уй башка бир уйдун мүйүзүнө мүйүзүн илип алды эле. Мартынка аларды айдаш үчүн чуркап жөнөдү. Кайтып келсе, жолоочу олтуруп алып, китеп окуп жаткан экен. Бала анын жанына олтуруп, чыдамсыздык менен анын сөзүн күтүп калды.

— Мына, — деди жолоочу, — Бул китеп Теңирибиз Ыйса Христостун «Жакшы Кабар» аттуу китеби. Бул китепте Ыйса Христос эмне иш кылган, Ал эмнеге үйрөткөндөрү жазылган.

— Бул китепте Ыйса Христостун азап чеккендиги жөнүндө жазылганбы?

— Ооба, китептин аягында бул жөнүндө айтылат.

— Мага окуп бериңизчи!

Жолоочу өзү да бул ойго берилип кетти. Ушул тынчтыкта окулгандардын баардыгы жолоочу үчүн жаңыдан ачылгандай болду. Ал Ыйса Христостун Гефсимания багындагы сыйынуусу, Аны кармап кетүүгө келгендери, Иуданын Аны сатып кеткени, Аны кандайча алып кеткендери, Аны баары таштап кеткени, зөөкүр, эки жүздүү дин кызматкерлери Анын өлтүрүүсүн талап кылгандары жана Аны уруп, шылдыңдашканы жөнүндө окуп берди. Анан Аны Пилатка, Пилаттан Иродко алып барышты. Анын эч күнөөсү жок экенин билсе да, Пилат Аны өлүмгө берди. Жоокерлер болсо Ага кызыл тору сырткы кийимди (падыша кийимин), башына тикенек кийиндиришти. Анын бетинен кан тамып жатты, ушундай кыйналгандан, Аны таанууга мүмкүн эмес болчу. Абдан кыйнагандан кийин Аны Голгофага алып барышты. Чарчаганынан ал Өзүнүн

айкаш жыгачын алып жүрө албай койду. Ошондо айкаш жыгачты Киринаялык Симонго артып коюшту. Анын кыйналуулары уланып жатты. Жараланган жеринен кан агып, күн да кактап жатты. Ал абдан суусаса да, Ага суу бербей, уксус беришти. Мына ошентип Ал Өзүн кыйнап жаткандар үчүн сыйынып, үч саат илинип турду. Айкаш жыгачтын жанында Анын энеси эсин жоготуп турду. Ал энесин да сооротууга сөз таап жатты. Күнөөлүү экенин сезген каракчыны Ал Өзүнүн Асман Падышалыгына кабыл алды. Акырында, Анын чыдамы чегине жетип турса да, ал Аны кыйнаганын токтоткон жок, ошондо Ал үн чыгарды: «Кудайым Менин, Кудайым Менин! Эмнеге Сен Мени калтырдың?» жана башын ийип, жаны чыкты.

Андан ары жолоочу, Аримафеялык Иосиф менен Никодим Ыйсанын денесин көмүп, мүрзөнүн оозуна чоң таш жөлөп койгондугу жөнүндө окуду. Иудейлер, Ыйсанын окуучулары Анын денесин алып кетишпесин деп, мүрзөнүн оозуна күзөтчүлөрдү коюшту.

Мартынко жерге жатып ыйлай баштагандыктан, жолоочу андан ары уланта албады. Бала өзүнүн бүт жүрөгү менен Кудайдын Уулу ал үчүн да азап чеккенин сизди. Баланы карап, жолоочунун да ыйлагысы келди.

Ал Куткаруучу жөнүндө көп ирет окуса да, өзүнүн күнөөлөрү үчүн кечирим суроо башына да келген эмес. Христостун азап чегүүлөрүнө ал дагы күнөөлүү да. Баланы сооротуш үчүн ал аз убакыттан кийин улантып окуй баштады...

Коштошоордо келечектеги диний кызматкер Мартынского айтты:

— Эгерде сен окуганды билсең, мен сага Жакшы Кабарды белек кылат элем.

Ал көптөн бери эле окуугусу келип жүргөн, ал ошол замат тизелей калып, асманга колун созуп, сурай баштады:

— Теңир, Мен сабатсыз экенимди Сен билесиң! Мага окуганды үйрөтүшкөн эмес, мектепке болсо мени албайт: жашым чоң. Суранам Сенден, Теңир мага окуганды үйрөтө турган жакшы адамды жиберчи. Мен Сен жөнүндө баарын билгим келет!

Теңир анын өтүнүчүн уккандыгына жана аны аткарып берерине Мартыненко толук ишенчү. Анын өтүнүчү качан орундалаарын бала билген эмес. Ал жөн гана ишенчү, жана ушул ишеним анын жүрөгүнө тынчтык берип жатты. «Эми мен качандыр бир күнү Теңир Ыйса Христостун Жакшы Кабарын окуйм. Качандыр бир убакта окуйм!»

Бейшемби күнү кечинде Мартыненко үйүнө

келип, кароолчунун аялына жөжөлөр үчүн корзинаны алып келди. Анын үйүндө башка аялдар да бар экен. Алар жесир Брецованын өлгөнү жөнүндө сүйлөшүп жатышкан экен. Бардыгы анын баласы Яшкону аяп, аны казбагуучу кылып бирөө алсын деп чечишти. Же болбосо ал кайыр сурап калат.

Мартынко да баланы аяп кетти. Аны да Мартынконукундай тагдыр күтүп турган: кайыр суроо же казбагуу жана мектепке үйрөткөндөрдүн баарын унутуп калуу! «Ал деги мен сыяктуу сабатсыз болуп калат,» — деп капаланды Мартынко.

Яшкону ойлоп, тынчтана албай койду. Бир күнү ал таза кийинип алып, старостага келди. Старостанын аялы короодо турган эле.

Мартынкону көрүп, мындай деп кыйкырды:

— Сен эмне жасанып алгансың, Мартынко? Үйлөнүү тоюң жөнүндө айтканы келген жоксуңбу деги?

— Жок, эжеке, мен старостага иш менен келдим. Ал үйдөбү?

— Ага сенин эмне ишиң бар? Юрий, — деп чакырды ал күйөөсүн, — бери кел! Мартынко келди.

Староста Мартынкону үйгө чакырды.

— Саламатсыңбы, Мартынко, кел олтур. Эмне жакшы кеп айтасың?

— Яшкону эмне кылганы жатканыңарды билгени келдим?

— Ал жөнүндө ойлоп жаткан тура! — деп таң калды староста,

— Биз аны сага багууга беребиз, — күлүп, балага жооп берди ал. — Ушунуң менен сени камсыздандырып турган биздин коомго ыраазычылык билдирген болосуң.

Мартынка кулагына чейин кызарып кетти.

— Сиз таап алдыңыз, байке, мен ошол үчүн келдим. Мага Яшкону берүүңүздү сурайын дегем. Суранам сизден, аны кайыр сураганы же каз кайтарганы жибербеңизчи, аны мага тапшырыңыз!

Старостанын аялы, эмне жөнүндө сүйлөшүп жатышкандарын угуп, ачуусу келди.

— Эси жок бала! Биз эки койчуну кармап туруубузду каалайт тура! Карасаң муну, жардамчыны каалаганын!

— Жок, мен башка нерсе жөнүндө айтып жатам, — актана кетти Мартынка. — Мен корзина жана шыпыргы жасоо менен кичине акча топтогон элем, жана мындан ары да иштеп табам. Андан кийин, Кудай бизди жалгыз калтырбайт, бизге тамагыбызды берип турат.

Староста менен аялы бекер эле Мартынкого каршы турушту. Алар ага алдыда боло турган жокчулук ачкадан өлүшү мүмкүн экени жө-

нүндө айтышты, бирок эч пайда чыкпады. Мартынко өз оюн бербей, сурагандан сурай берди. Староста баланын өжөрлүгүнө жини келип, беринчи барып уйкусун кандырып алуусуна кеңеш берип, аны үйдөн кууп чыкты.

Мартынко Яшкону өзүнө алгысы келип жатканы жөнүндө кеп тез эле айылга тарады. Аялдар нааразы болушуп баланы аябай жемелишти. Мындан тышкары алар балага көп нан бербешке сүйлөшүп алышты. Аябай эле көөп кетти!

Бирок бул жардам бермек беле? Мартынко старостага күн сайын барып, тажатып сурана берди. Ал көздөгөнүнө жетти. Ага Яшкону беришти.

Ушул күндө Мартынко өзүн абдан бактылуу сезди! Ал эч качан мындай бактылуу болгон эмес. Мартынко мүрзөчүнүн аялынын кол арабасын сурап алып, аны менен Яшкону алып келгени жөнөдү. Раматылык энесинин баласына калтырган мурасы: ич кийим салынган сандык, чоң жууркан, олтургуч, стол жана самандан согулган олтургуч — мунун баарын коом сатып, ал акчаны энесин көмүгө коротушту. Чынын айтса, аны көмгөндөн кийин дагы 10 гульден калган, ал акчаны коом сактап коюну чечти: бала чоңойсо, окуусуна керек болот.

Яшко убактылуу жашап жаткан үйдүн жа-

нына аялдар чогулуп калышты. Кээ бирлери араба сүйрөгөн Мартынкону көрүп, шылдыңдап күлүштү. Башкалары болсо мындай дешти:

— Байкуш бала! Булардын тагдырлары да окшош! Мейли, кайгыңар боюнча жолдош болгула!

Аялдар Мартынконун жанына келишип, анын арабасына сандыкты жана баланын кийимдерин салып беришти. Жуурканга эки жаздыкты түйүп, аны да салып беришти. Анан дагы ар кандай окаттуу болушту, тамак-ашы да бар болуп калды: сабиз, пияз жана картошка — Анна өлгөндөн кийин калгандары.

Эки бала арабаны айдап, айылды аралап жөнөштү.

— Карагын, Яшко, өзүңдүн жаңы акеңди жакшылап ук! — деп күлүштү жаш аялдар.

Жолду карата эки бала сүйлөшүшкөн жок. Үйүнө жетип калганда гана алар бири — бирин карашып калышты. Яшко ыйлап жиберди, Мартынка дагы аны менен чогуу ыйлап кирди.

— Ыйлаба, Яшко, — сооротуп жатты ал аны. — Эч нерседен коркпо, биз жакшы жашайбыз. Бири — бирибизди сүйүп жашайбыз.

Яшко ыйлаганын токтотту. Балдар арабаны бошотушуп, оокаттарды үйгө алып киришти. Арабаны болсо мүрзөчүнүн аялына кайтарып беришти. Мүрзөчү аялынан жашыруун бал-

дарга чоң нан кесип берди. Аялы болсо күйөөсүнө көрсөтпөй, Яшкого ар кандай тамак салынган баштык берди.

Үйгө кайтып келишип, балдар тамактанып алышты. Кеч кирип калды. Мартынка төшөк сала баштады. Яшко сандыгын ачты. Аялдар ага апасынан калган шейшеп жана тасмал салып коюшуптур. Балдар шейшепти керебекте жаап, столго тасмалды салып коюшту.

— Бул жакка китептерди коёбуз, — деди Яшко, столду көрсөтүп.

— Жок, китептер тигил жакта, бурчта турушу керек. Бирок менде китеп жок, мен окуганды билбеген соң, алардын кереги деле жок, — деди кайгылуу Мартынка. Сен кызмат кылганы барбашың үчүн мен сени алгам, — деп улантты ал. Анда сен мектептен үйрөнгөнүңдүн баарын унутуп калаарыңды билгем. Яшко, мен сенин окууңду улантыштыңды каалайм. Ошондо гана сен Кудай жөнүндө, Кудайдын Уулу биз үчүн өлгөнү жөнүндө жана Ал кайра бизге жерге келеери жөнүндө окуй аласың.

— Мен окуганды билем, — деп мактанды Яшко. Мартынкой болгон чоң эле бала окуганды билбегени аны таң калтырды.

— Менин апам ооруп жатканда, мен Христостун өлгөндөрдөн тирилгени жөнүндө окуп бергем. Бизде көп китеп бар болчу.

Айтып берип жатып, Яшко сандыгын аңтара баштады, ал жактан китептерди алып чыгып, столдун үстүнө койду. Мында алиппе, окуу китеби, жаңы ыйык тарых — апасынын акыркы белеги. Андан кийин бала калың забурлар китебин, сыйынуу китебин жана эски, чоң атасынан калган китебин алып чыкты. Акырында бала этияттап оролгон китепти алып чыгып, таң калган Мартынского түшүндүрдү:

— Бул Ыйык жазуу, Библия.

— Мында Кудай жөнүндө жазылганбы?

— Башынан баштап Кудай жөнүндө гана жазылган. Мында Кудай алты күндүн ичинде дүйнөнү жаратканы жөнүндө айтылат, менин ыйык тарыхымда да бул жөнүндө айтылат, бирок ал жакта сүрөттөрү менен.

Балдар сүрөттөрдү карай башташты. Яшко ар бирине түшүндүрмө берип жатты.

Мартынского Яшконун айтып бергендери жакчу. Ал аны таң атканча угууга даяр болчу.

— Мунун баарын силерге мектептен айтып береби? — деди таң калуу менен Мартынка.

— Мектепте бизди көп нерсе үйрөтүшкөн. Көп нерселерди кичинемде апаман уккам, эми болсо өзүм окуйм.

Яшко окуй баштады, ал сегиз эле жашта болсо да, бат окучу.

Мартынка кайгыра түштү. Анын баккан

үйү аны мектепке жибербей, туура эмес кылганын түшүндү.

«Эгерде мен окусам, деп ойлоду ал, — мен да Яшкодой болуп окуй алмакмын. Мен бул ыйык китепти өзүм эле окумакмын. Бул китеп менин үйүмдө бар болгону, аны түшүндүрүп бере алган адамдын да бар болгону кандай сонун!»

Эски адатынча Мартынко үйдүн ичинде баш кийимчен олтурган, бирок Яшко «Ыйык Жазууну» окуй баштаганда, Мартынко баш кийимин алып койду. Ошол күндөн тартып ыйык китеп турган бөлмөдөн баш кийимин кийбей калды. Бала чагында старостанын аялы башкалардын алдында, сыйлагандыгын билдирип, баш кийимин чечүү керек экенин айткан. Ал эми Кудайдын Сөзү болгон жана Кудай жөнүндө жазылган Библияны, анын ою боюнча, сыйлаш керек да.

Балдар ынтымактуу жашай башташты. Кубанычтуу сүйлөшүп, бири — биринен көзүн карашып, талаадан үйүнө кайтып келишет. Аялдар да, аларды карашып, чын жүрөктөн кубанышты. Алар балдарды аяп кетишти.

— Келгиле, — дешти алар — балдарга көбүрөк нан, жемиш жана сорпо берип турабыз.

— Мындан биз кемип деле калбайбыз, — деп кошумчалады старостанын аялы, — анткен менен балдар ачка болушпайт. Айтылган — аткарылды!

«Байкуштар» — айылда балдарды баары тең ушинтип аташчу. Бирок бүт айыл боюнча булардан бактылуу эч ким жок экенин бирөө да билген жок.

Мартынко кубаныч менен ар күнү эртең мен жолдошун ойготот. Анан экөө жакын жердеги арыктагы сууга барып жуунуп келишет. Чачтарын тарап, кийинишип сыйынууга турушат. Яшко «Асмандагы Ата» сыйынуусун катуу окуучу, Мартынко акырын аны кайталачу. Андан соң алиппе, ыйык тарых китептерин, бычак жана жиптерин түйүнчөккө түйүп алышчу. Мартынко колуна чоорун алып, Яшко Бундашты чынжырдан бошотуп, алар малды айдаган боюнча айылдан токойго кетишчу.

Малды талаага айдап келип, Мартынко, Яшко жана Бундаш тамактанууга олтурушат. Тамактанган соң Яшко Библиядан окуп берип, андан кийин Мартынкого алиппеден жаттоого жаңы тамгаларды берчү. Өзү болсо ал убакта мал кайтарганы же корзинага чыбык кескени жөнөчү. Яшко Мартынконун тырышчактыгына таң калып жатты: ал кайтып келгиче Мартынко берилген тапшырманы жаттап тамгалардан сөз түзүп койчу. Кээде Мартынко мындай деп калат:

— Мен дайыма окуган оор экен деп ойлочумун эми көрүп турам, бул кызыктуу иш экенин.

Адамдар алиппени ойлоп тапканы кандай сонун! Алар ар бир тамгага сүрөт ойлоп табышкан, жана муну жаттай албай коюу үчүн акылсыз эле адам болуу керек. Эми мен сүрөттү эки-үч жолу карасам эле, тамганы жаттап алам! Ообо бул алиппе менен жазууну үйрөнсө да болот! Азыр деле аракет кылып көрсөм болот...

Яшкодо эски, сынган грифель тактайы кичине грифель бар болуп чыкты. Копко ойлонбой, ал Мартынского жазууну үйрөтө баштады.

Алиппе жана грифель тактайы менен алек болуп жатып, Мартынка кышында мындан да көбүрөөк окуганга мүмкүнчүлүк болоорун элестетип, сүйүнүп жатты. Анда ал Ыйык Жазууну өзү окуй алат. Ушул минуталарда Мартынка асманга карап, Кудайга кайрылчу:

— Теңир Ыйса, мен Сенден мага окуганды үйрөтө турган жакшы адам жиберештиңди сурагам, жана Сен мени уктуң. Ыраазымын Сага, Теңир!

Бир жолу Яшко, чыбык чогултуп, аябай чарчап келди. Бала жер жемиштүү жер таап алып, кечке жер жемиш терип жүрдү. Мартынского келип, эртең жер жемиш — терип келип, токойчуга алып барып берүүгө уруксат сурады. Мартынка уруксат берди. Токойчунун үйбүлөсү Яшконун апасын жакшы таанычу.

Ошондуктан кийинки эле күнү токойчу аялы менен бала кандай жашап жатты экен деп сурап кетишкен. Жер жемиш үчүн төлөп, анын үстүнө дагы ар кандай тамак-аш менен корзинасын толтуруп беришти. Мындан тышкары, токойчунун аялы Яшкоого шаршемби жана ишемби күндөрү базардан эт алып келип туруунун тапшырды. Ар барган сайын акча төлөп тураарын айтты. Ошол күндөн тартып Яшко токойчунун үйүнө ар нерселерди айылдан ташып турду. Мартын аны почтага да токойчуга кат караганы жиберчү. Кат кеч жетет деп аялдардын бири-бирине даттанын жатканын ал уккан эле. Бири күйөөсүнөн, бирөө баласынан күтүшөт, каттар болсо жумалап же почтада, же почточуда жата берет экен. Ошондуктан Мартын Яшкону кат сурап туруга жиберген. Токойчу баланы бул акылы үчүн мактады. Бул жөнүндө уккан аялдар да кат карап туруусун Яшкодон суранышты. Эми Мартынко өзүнүн нанын Яшкоого бербесе деле болот. Яшко жакшы акча таба баштагандыктан, кышкыга да калтырганга мүмкүнчүлүк болуп жатты. Бири Яшконун кызматы үчүн жумуртка, экинчиси картошка жана сабиз, үчүнчүсү чамгыр берип жатышты. Баарынан жакшысы, быйыл жакшы байлагандыктан, тоодон алма жана алмурут терип алууга урук-

сат беришти. Көтөрүп кете алышынча алып кетүүгө уруксат берилди. Жыйнап алынгандарды балдар кышкыга сактап коюшту.

Жекшемби сайын Мартынко Яшкону өзү менен токойго албачу. Ал ага айтчу:

— Церковко бар. Барып пастордун айткандарын жакшылап жаттап, мага айтып бер.

Бир жекшембиде Мартынко демейдегиден кеч келди. Кеч кирип калган. Асманда ай көрүнүп калды. Малды айдап, токойдон чыкканда, ага бир онтогон адам, колдоруп жайып жаткандай көрүндү. Бала коркуп кетти, бирок жакыныраак келип, жерде бир дарак жатканын көрдү: ал даракка ай нурун төгүп, бир укмуш көрсөтүп жатыптыр, токойдон болсо ар кандай үндөр чыгып жаткан экен. Мартынко анын жанына токтоп, мындай деп ойлоду: «Кудайдын Уулу да кыйналып Гефсимания багында жаткан. Ал онтогон жана ыйлаган, андан соң мени күнөөлөрүмөн жууш үчүн жазаланган.»

Баланын жүрөгү кусадан кыйналып кетти. Үйүнө жеткенче ал ыйлап жана сыйынып келатты: «Мени качан аласың өзүңө, Теңир? Мен Сени ушунчалык көргүм келет, Ыйса Теңир! Мен Сенин алдыңа чөгөлөп, Сага бардыгы үчүн ыраазычылык айтмакмын.»

Кыш келди. Аялдар малдары сарайларга киргизишти. Жаш малчыга жаңы кийим тигип

беришип, аны жакшынай кийинтишип, күлүп мындай дешти:

— Эми сен, Мартынко үйлөнө берсең болот!

Бирок бала башкача чечти, ал Яшко менен эң кичине балдарга кошулуп, окуй баштады. Айылда баары ага суктанып жатышты. Бардыгы тең Мартынкону кеп кылышып аны шылдыңдап да жатышты.

Бирок Мартынко оңой эле мектепке келип калган жок. Мугалим аны копко чейин алгысы келбеди. Ал балдардын шылдыңдаганынан коркту. Бирок Мартынкону текширип көрүп, ал абдан жөндөмдүү бала экенин көрүп, ага мектепке келүүгө уруксат берди. Көп узубай эле мугалим Мартынкону мактай баштады. Эч качан анын мындай жөндөмдүү окуучусу жок болчу. Бир аз убакыттан кийин ал Мартынкону өзүнө жакын олтургузду, ал эми кыштын аягында Мартынко забурларды жана библиялык окуяларды жаттап жаткан окуучулардын арасына олтурду.

— Бардык окуучулар Мартынкодой окушса мен кандай гана кубанаар элем! — деп мугалим көп айтып калчу.

Бул жылы Мартынко жазды анча деле күткөн жок, анткени мектепке барбай калмак, баарынан да ал чиркөөгө барбай калууну каалаган жок. Күзүндө ал чиркөөгө биринчи жолу кел-

генде, анын көздөрү чачырап кетти. Бул чоң майрам болчу. Көп шамдар күйүп турду, орган ойноп жана ыр угулуп жатты. Пастор Кудайдын сөзүн айтып жатты. Мартынко өзүн жерде эмес эле, асманда жүргөндөй сизди. Ал ойлонуп жана өзүнө өзү айтып жатты: «Ооба, бул Кудайдын чиркөөсү, бул Кудайдын үйү!»

Ошондон тартып ал бир да жекшембини өткөргөн жок. Балдардын хоруна ал барган жок. Аларды чогулуштун убагында сүйлөшүп, өзүн жаман алып жүрүшү жакпады. Мартынко эшиктин жанындагы эң арткы олтургучко олтурууну жакшы көрчү. Бул жерден анын тынчын эч ким албачу. Бул жактан ал пастордун сүйлөгөнүн угуп, Теңирге сыйынчу. Тааныш забурларга кошулуп ырдаганга эч ким тоскоол болбочу. Ал бат эле ырдаганды үйрөнүп алды. Мартынко ырдай баштаганда, аялдар кайрылып, аны карап калышчу: анын үнү ушундай таза жана тунук болчу. Анын сыйынуусу түз эле Кудайга жетип, чын жүрөгүнөн чыгып жатканы сезилип жатты.

Жаз келди.

Дыйкандар кубанып жатышты. Эми малды багуунун кереги жок, өзү эле талаадан оттой алат, анын үстүнө чөп дагы жок калган. Мартынко кайра талааларын жана токойлордун көрөөрүнө кубанып жатты. Бирок аны бир

нерсе гана капалантып жатты: Яшко эмне болот? Мартынко аны экзаменге чейин алгысы келбеди, бирок баланы ким багат? Мартынко өзү кечке талаада болот. Бир күнү түштөн кийин Мартынко үйүнүн жанында туруп алып: «Теңир таң калаарлык кылып муз менен карды алып салды! Жакында эле бул жерде карлар жатты эле, эми жашыл чөп көрүнүп калды. Эки эле жума мурун балдар коньки тээп ойноп жүрүштү эле, эми болсо топ ойноп жатышат,» — деп ойлонуп жатканда, анын жанына старостанын аялы басып келди.

— Азаматсың, Мартынко! — деди ал балага. — Яшко сени менен кышы бою жакшы жашады. Анын апасы тигил дүйнөдөн сен үчүн Кудай Теңирге сыйынат. Айрыкча ал баласы мектепке барып жатканына кубанып жатса керек. Ошондуктан биз аны экзаменге чейин мектепке калтырууну чечтик. Биз аны багалы деп чечтик. Бир жума ал биздикинен тамактанат, бир жума тегирменчиниикинен, анан токойчунукунан.

Муну угуп, Мартынко, старостанын аялына кантип ыраазычылык билдиреерин билбей калды. Яшко жөнүндө ойлонгонунун баары жонунан ташты алып салгандай эле болду. Ушул күндө мындан бактылуу адам жок эле. Жуманын биринчи күнү эртең менен Яшко Мар-

тыңкого малын чыгарышып, аны токойго чейин айдашып барды. Анан мектепке чуркап жөнөдү. Мартынко анын артынан көпкө карап турду. Түштө Яшко түштөнгөнү чуркап келди. Тегирменчинин аялы анын алдына тамак койду. Яшко ачка болуп кеткендиктен тамакты ичип койду.

Аялдар айткандарына турушту. Алар баланы экзаменине чейин багышты.

— Эмне, Мартынко, Яшкосуз талаада көңүлсүз бекен? — деп сурап калышчу аялдар.

Бирок Мартынконун эриккидей убактысы да жок болчу. Ал малды кайтарышы керек, бошураак убакыт болуп калса эле, ал Инжилин алып чыгып, окуп калчу. Ал кээде гана эки аяттан көбүрөөк окуучу. Ал Яшкодой жакшы окуй алчу эмес, бирок окулгандардын үстүндө ал көп ой жүгүртчү, жана күн сайын жаңы нерсе билип алчу. Бир күнү ал Христостун сарайда төрөлгөнү жөнүндө окуду. Бул сөздөр Мартынкону толкундантты. Ал мурун старостаныкында экенинде, уй менен сарайда жатып жүргөнүн эстеди. Ал бешикке жатпай, сарайда акырдын ичинде жаткан Кудайдын Уулуна боору ачып кетти. Кийинчереек ал Ыйса Христос он эки жашында Назаретте чиркөө болбогондуктан, Назареттен Иерусалимдеги чиркөөгө барганы жөнүндө окуду. Ал жактан Ал көп

элдин арасынан жоголуп кетет, апасы Аны үч күн издейт. Акыры Энеси чиркөөдөн Аны таап алгандагысын окуган да Мартынке абдан сүйүндү. «Башында эле ошол жакка баруу керек болчу, алар Анын чиркөөгө гана болоорун билишкен да,» — деп ойлонуп жатты Мартынке. Бала Христостун Иерусалимге саякаттаганын көпкө чейин эсинен чыгарган жок. Ал талаалар менен өтсө керек жана, албетте, жолду карата талаа гүлдөрүн терген, токойдон талдардын көлөкөсүндө эс алган!

Мартынке Христосту элестете калды, ал Аны Рашового бара жаткан жолдон көргөнсүп.

Мартынке бир да минута бош олтурбачу. Кээде ал ырдап да калчу, анын тунук жана таза үнү жаңырып тураар эле. Анын ыры катуу угулчу:

«Мени ук, Теңир, Кудайым менин,
Мен Сенден гана тынчтануу алам!»

Бул сөздөрдү шамал талаалар жана тоолор аркылуу Христос жакшыраак уксун деп алып учту. Бир жолу, ырдап бүтүп, Мартынке катуу кыйкырды:

— Теңир Ыйса Христос, эми мен Сенин кайда экениңди билем, бирок мен Сени көргүм келет! Мен билем, Сен экинчи жолу келесиң, бирок бул качан болот — кечиндеби же эртең менен эртеби?»

— Эртеби — деп анын үнү токойдо жаңырды.

— Эртеби, — дагы бир жолу угулду.

Мартын жылмайып, кайталап сурады:

— Теңир, Сен келесиңби?

— Келесиңби, — үнү жаңырды.

Быйылкы жылы Мартынко жекшемби күндөрү корзина токуганын токтотту. Ал мындай деп ой жүгүртчү: «Малды багуум керек. Бул иш дыйкандар үчүн да, мал үчүн да жакшы; карзиналарды болсо өз каалоом менен токуйм, а Теңир болсо жекшемби күндөрү өзүң үчүн иштегенге уруксат бербейт. Мен чиркөөгө баралбаган соң, Анын Ыйык майрамын бул жерден, токойдон өткөрсөң деле болот.» Мартынко мурункусундай эле жекшемби сайын эң жакшы көйнөгүн кийчү болду. Мүрзөчүнүн аялы, аны көрүн, жемелей, баштады.

— Эжеке, бүгүн токойдо да майрам да! — деп жооп берди ага Мартынко.

— Ал ошондой дечи, бирок ал жактан сени эч ким көрбөйт.

— Теңир мени көрөт, эжеке. Теңир Анын ыйык күнүн сактоого буйрук берген. Мен Анын алдына кир кийимим менен барбайм да.

Аял жүрөгүнүн тереңинде бала менен макул болду. Кийинчереек баланын сөздөрү эсине түшө калганда, кир этекчегин чечип, тазасын тагып алчу.

Айылда тегирменчинин аялы каза тапты. Өлөөрүнүн алдында ал Мартынского түктүү жоолук тапшырды. Жоолук жаңы деле эмес болчу, бирок балага айдагы сүрөттөр жакты: талаага чачылган розалар жана башка гүлдөр. Мартыно аны талаага ала барып, Инжил китебин кос турган ташка жапчу. Анын жанында ал окуучу, сыйынчу жана ыр ырдачу. Ал жекшембидеги таңды ошентип өткөрчү. Түш чамасында ага Яшко келчү.

Яшко экзамендерин берип бүтүп, эми балдар мурдагыдай жашай башташты. Алар чогулуп, корзинага чыбык чогултушчу, анан Мартыно корзинко токуучу, Яшко жер жемиш же тепек терип, аларды сатууга алып барчу. Мындан тышкары, Яшкону эки жумага жер ченегич аспаптарын ташып жүргөнгө жалдап алган.

Яшко эки жаңы гульден иштеп тапты. Балдар аларды башкаларга кошуп, катып коюшту. Кийинчиреек бул акчага Яшкого жаңы койнок алышып, эки өтүгүн оңдогонго өткөрүп коюшту.

Алардын кубанычына чек жок болду. Аларды карап, башкалар да кубанышты. Койнок Яшкого аябай жарашып, сулуу жигит болуп калды. Жаңы койногү менен Яшкону Бундаш тааныбай, жыттап жатты.

Алар башкаларга карабай, кийиништи. Бирок үйүн карашкан жок. Үй болсо күндөн

күнгө эскире берди. Балдар токойдо жүрүшкөндө, үйдүн шыбагынын чоң бөлүгү түшүп калды. Кайтып келишкенде, алар үйгө эптеп киришти. Дыйкандар аларга оңдогончо үйгө жатпагыла деп айтышты, себеби кечкисин үй басып калышы мүмкүн эле. Ошентип алар Бундаш менен сарайда жашап жүрүштү.

Жай жаан-чачындуу болуп, Мартыно аябай түйшүк тартты. Мал суу чөптөн көп оттоп албасы ошону менен бирге ачка да калбашы үчүн кам көрүшү керек. Мындан тышкары, бул жылы үйүрдө көп качып кете турган койлор да бар эле, же болбосо, токойдо көп койлору калып калмак.

Бир жолу дыйкандар Яшкону бир жакка иштер менен жөнөтүшүп, ошол күнү Мартыно малды өзү топтоого туура келди. Ал койлорду үч жолу кайталап санады. Эмнегедир бүгүн ал үчүн кой кайтаруу кыйын болду. Ал алардын артынан чуркап жүрүп, Инжилден эки аят дагы окуй алган жок. Мурдараак окуганын эстеди: «Анткени Адам Уулу жоголгонду издоо жана куткаруу үчүн келди» (Мф. 18: 11) «Кимди издөөгө — адамдарды? — өзүнүн өзү Мартыно сурады. — Мага кимдир-бирөө түшүндүрүп берсе жакшы болоор эле!» Жолду карата бул сөздөрдүн үстүндө ойлонуп келе жатты. Айылга да келип калды. Аялдар өзүнүн

малдарын бөлүп кетиш үчүн анын алдынан тозуп чыгышты. Үйүрдө тегирменчинин кою жок болуп чыкты. — Оозун ачкан неме! — деп тегерменчинин аялы баланы ар кандай сөздөр менен урушуп кирди. — Мен сенин балаңды баккандыгыма ушунтип рахмат айтасыңбы! Тигил жакта эмне кылып жатканыңарды Кудай билет, а мен мунун баарына чыдашым керек экен да!

Ал кайтадан уруша баштады. Мартынке делдирей түштү. Тегирменчинин аялынын ачуусу келгенин көргүсү келбей, койдун жоголгонуна да кайгырды. Байкуш кой ал жакта жалгыз эмне кылып жүрөт болду экен?

Ал токойго чуркап жөнөдү. Толук ай асманда жаркырап, күлүмсүрөп баланы карап, ага мындай деп айткысы келди: «Кайгырба, Мартынке, мен сага жардам берем!»

Катуу толкунданганынан Мартынке чарчанын да сезбеди. Бир заматта эле ал күндүз мал кайтарган жерге жетип келди. Суу болгон Мартынке жерге дем алууга кулап түштү, анан кайта секирип туруп койдун издеп, аны чакыра баштады.

— Беляночка, Беляночка, бул жакка, бул жакка! — деп Мартынке кубаныч менен кыйкырып, тикенекти аралап, таштардан, дүмүрлөрдөн секирип, дарактардын тамырларына

чалынып токойду аралап жөнөдү. Бир канча жолу жыгылып жатып, көйнөгү бутакта илинип, бутун жаралантып алса деле ал издегенин токтотподо. Акырында Мартынка маараган үн чыккан жерге келди. Эми аны ушул караңгыда кантип табам? Ай бир чуңкурдун түбүнө жарык берип, анын түбүнөн Мартынка бир ак нерсени көрдү. Ал койдун тааныш маараганын укту. Бул анын кою эле, ал байкуш жүнү менен тикенекке илешип калган экен. Ал чуңкурдан чыкмак турсун, бутуна тура да алмак эмес.

Мартынконун эсине Инжилдеги сөздөр түштү: «Адам Уулу жоголгонду издөө жана куткаруу үчүн келди» (Мф. 18, 11). Эми гана ал бул сөздөрдүн маанисине түшүндү. Анын жардамы болбосо, кой өлүп калмак-ушундай эле күнөөкөр, караңгы адамдар да өлүп жатышат. Тикенектер койду кармап, коё беришпегениндей эле күнөө да адамды кармап, асманга жибербейт.

Теңир Ыйса дагы келип, күнөөкөрлөрдү чакыра баштады. Кээ бир койлор Анын чакырган үнүн угушту, анан Ал аларды алып, Өзүнө алып келди. «Так эле ушул сыяктуу Ал мени да тапты,» — деп ойлонду Мартынка. Эми бала ошол сөздөрдү түшүнгөнүнө толук ишенди. Ал койдун аркасынан жар менен түшө баштады. Бир ташка бутун коюп, таштын кыймылдап жатканын сизди.

«Таш түшүп кетсе, койду өлтүрүшү мүмкүн», — деп ойлоду Мартылко. Ал бир колу менен жарды кармады, бирок оң колу менен асылып турган таш дагы кыймылдай баштады. Мартылко койду өлтүрүп албайын деп, колун коё берип ылдый кулап түштү. Бир секунда анын кулагы дүңгүрөп турду. Көзү караңгылады. Тээ алыстан коңгуроонун үнү угулгандай болуп, бала эсин жоготуп койду. Ал ушундай абалда канча жатканы белгисиз.

Бир убакта ал бетине бир жылуу нерсе тийгендей болуп, бир аянычтуу үн укту. Бундаш анын жанында улуп жатканын түшүндү. Анын кулагына дагы башка үндөр угулду. Мартылко эптеп көзүн ачып, эки жагын карайды. «Мен кайдамын?» — деп ойлоду ал.

Анын жанында Бундаш туруптур. Жанында бадалда кой жатат. Асманда жылдыздар өчүп, таң ата баштаптыр, чуңкурдун үстүндө Яшко туруп алып, ыйлап жатат. Мартылко эмне болгонун эстеди. «Мен жардан жыгылдым, — деп ой жүгүртүп жатты ал, — эгерде мен өлүп калсам, менин өлүмүм Христостун өлүмүнө окшошмок. Ал дагы койлорду издеди жана тапты, бирок Ал өмүрүн кыйды. Мен азыр эсиме кандай келсем, Ал да өлгөндөрдөн үчүнчү күнү тирилип жана мен койду куткаргандай эле, Ал дагы өзүнүн койлорун өлүмдөн куткара алат.»

Мартынко алы жоктугун сизди. Яшконун ыйлаган үнү болбосо, ал кайрадан уктап калгысы келди. Ал эптеп туруп, болгон күчүн топтоп, койду алып, үстүнө чыкты. Яшко ансыз уктай албаганынан, Бундашты алып аны издегени чыкканы жөнүндө айтып берди. Анан Бундаш аны тапты.

Мартынко эптеп айылга жетти. Мурунку күнү ал тамак ичкен эмес. Жоголгон койду издеп жатып, акыркы күчүн жоготту. Акырында, ал жардан кулап, суу чөптө таң атканча жатты.

Бутун сүйрөп үйүнө келе жатканда тегирменчинин аялы сүйүнөөрүн ойлоп келе жатты. Бул ага күч берип жатты. Бирок ал ага рахмат айтайын деп да ойлогон жок. Анткендин ордуна ал баланы дагы бир сыйра урушуп алды. Ага кошулуп берки аялдар да кеч келгендиги үчүн урушуп киришти. Алар алмак-салмак урушуп, анын көңүлүн түшүрүштү.

Токойдон айылга чейинки жол Мартынко аябай кыйын болду, бирок кайрадан токойго кайткан жол андан жүз эсе оор болду. Ал малды Яшко менен Бундашка тапшырып коюп, өзү жарга жата кетти. Ушул убактагы анын кайгылуу жүзүн көрсө, тегирменчинин аялы, балким урушканына өкүнүп калмак. Ал анда айтмак эмес айылдын жүтүсүн деп.

Яшко Мартынкону алаксытайын деп аракеттенди. Бирок эч нерсе жардам бербеди. Мартын окуганга да, ырдаганга да, Яшкону укканга да, окугандарын айтып бергенге да алы жок эле.

Ошентип үч күн өттү.

Жекшембиде ал Яшкону да өзү менен баруусун суранды. Алар Инжилден Христос ишембиде бир адамды айыктырганы үчүн еврейлер Аны өлтүргүсү келгени жөнүндө окушту. Мартыно оор улутунуп, мындай деп айтты:

— Теңир, Сен өлүмдөн адамды куткарганың үчүн Сени өлтүргүлөрү келген. Мени болсо, мен койду куткарып калганым үчүн урушуп — тилдеп койгонун эле көтөрө албай жатам. Сен аларды кечиргендей эле, мен да тегирменчинин аялын кечирдим!

Ал кайгысынын баарын ыйлап бүткөндө, мурунку эле жакшы койчу болду. Ал мурункудай эле чын жүрөгүнөн Яшко менен сүйлөшүп, кезиккендер менен жылуу учурашып, аларга жылмайып калды. Анда бир гана өзгөрүү болду: ал эми талга чыга албайт. Тоого да ал эмгек менен чыгып, малды жайытка айдап баратканда да эки-үч тынып жете турган болуп калды. Ал көп тамак жебей жана дайыма суусачу болду, анын өңү кетип, таптакыр күн көрбөгөн адамдарга окшоп калды.

Бул жылы малды жылдагыдан мурун жай-

ытка чыгарбай калганына Яшко абдан кубанды.

— Эми биз чогуу мектепке барабыз, мугалим чогуу олтурууга уруксат берет, себеби сен мени кубалап жеттиң да, — деди ал Мартынкого.

Балдар малды акыркы жолу жайытка алып чыккан күн келди. Кеч кирип, кайта турган маал келгенде, Яшко малды чогулта баштады. Мартынко болсо олтуруп алып дүйнө дайыма эле бар болгонбу, же жокпу, аны ким жаратты деп көп ойлонгон жарга кайрадан чыгып олтурусу келди. Теңир кайда жашайт жана өлгөндөн кийин адамдарды кайда алып кетет?

Бирок бул кечте ал суроо берген жок. Мартынко билген-эгерде Теңирге асманда кызмат кылгың келсе, ал кызматты жерден баштоо керек. Теңир суроолорунун баарына жооп бергени үчүн, Мартынко Ага чын жүрөгүнөн рахмат айтууга даяр эле.

Мартынко айланасындагы жаратылышты карап, суктанып жатты. Өрөөн үйлөнүү тоюна кийинген колуктуга окшоп тумандап жатты. Күн дарактардын чокуларына тийип, Мартынкону акыркы жолу өөп жатышты. Эми ал дээрлик жазга чейин бул жерлерди корбойт. Ар түстөгү жалбырактар — сары, кызыл, алтын түстөгү — жерди жаап калган. Токой дагы коштошуу ырын ырдагансып, шуудурап жатты. Ар бир жалбырак ага минтип жатты:

— Кош, кош бол, Мартылко! Эми биз сени менен көрүшпөйбүз!

Мартылко ыйлап жиберди. Ал кучагын жайып, бүт дүйнөнү кучагына алгысы келди.

— Кош, — деди ал жаш аралаш.

Мартылко жардан түшүп, малга келди. Ал малды айдап айылга кайтып келе жатканда, улам артына кылчайып жатты.

Алар үйгө келишти. Старостанын аялы аларга нан кесип берген эле, бирок Мартылко ага тийген да жок. Ал алдыдагы түбөлүк өмүр жөнүндө Инжилден окуп берүүсүн Яшкодон суранды.

Окуп бүткөн соң Кудайга сыйынып уктаганы жатышты. Мартылко үргүлөп кетти. Кородо абдан суук эле. Акыркы гүлдөр үшүп түнү өлүп калышат. Терезе аркылуу ай уктап жаткан балдарга тийип жатты. Айдын жанында жаштардай болгон жылдыздар жыбырайт.

Бир маалда Мартылко ойгонуп кетти. Аябай чыйрыгып кеткен экен. Балдар бир төшөк жамынып чогу жатышкан. Яшко түшүнөн жөтөлүп кирди.

«Байкуш, бул да үшүп калыптыр, — ойлонду Мартылко. — Төшөк аябай эле кичине болгондуктан бизди жылыта албайт. Андан көрө мен Яшкону эле жаап коёюн. Өзүм болсо жамынбай эле жатам.»

Мартынке жолдошун кымтып койду. Өзү болсо бүрүшүп жаман чапанын жамынды. Ал такыр эле жылыткан жок. Аны суук тешип өтүп, тиши-тишине тийип жатты. Мартынке бүт денесинин үшүгөнүн сезип жатты. Колдору жана буттары, капталы, төшү жана далысы муздап калды. Эмне кылуу керек? Кичине болсо да жылынсам жакшы болоор эле?

— Мени калтырба, Теңир Ыйса, — деп сыйынды Мартынке. — Мен өзүмдү жаман сезип жатам.

Муну айтып бүтөөрү менен, денеси жылый баштаганын сезді. Эти ысый баштады. Ал көзүн жуумуп, уктап кетти. Убакыт кечки саат он бир эле. Мүрзөчү, түнкү кароолчу да болгондуктан, адамдар саат канча болгонун билсин деп чоорун тартып коюп, уктап алууга үйүнө бет алды. Балдардын үйүнүн жанынан өтүп бара жатып, адаттагыдай эле, уктап жаткан балдарга көз салып коюуга кирди. Ал дайыма кирип, алардын чогуу, таттуу уйкуда жатканын, түшүнөн жылмайгандарын көрүп, кубанып калчу.

Бул жолу ал айдын жарыгынан укмуштууну көрдү! Яшко гана камкордук менен кымтылган, Мартынке болсо андан арыраакта бүрүшүп жаткан экен. Анын денеси от болуп, чоң көздөрү асмандагы жылдыздардай күйүп жатты.

— Уктаган жоксуңбу, Мартынке? — деп ага

кайрылды мүрзөчү. — Силер бүгүн эмне минтип жатып алгансыңар: төшөктүн баары мында, сен болсо жамынбай?

Бала жылмайып гана койду. Мартынкун ушул минутадагы жүзүн мүрзөчү көпкө унута албай койду. Ал өзүнүн чапанын чечип, баланы жаап койду.

— Эмне болду сага, Мартынка, эмне сен мага жооп бербейсиң? Же мени тааныбай жатасыңбы?

— Ал жакында келет, мен Аны күтүп жатам, — деди бала жөөлүп, — Ал мага келе жатат. Мен Ага суу менен сүзүп бара жатам, мен корккон жокмун.

— Мартынка, ойгончу! Эмне деп жатасың?

Мүрзөчүнүн көзүнө жаш толду. Бирок Мартынка эч нерсени түшүнгөн жок.

Мүрзөчү аялына чуркап барып, Мартынкону экөөлөп үйүнө алып барышты. Кеч экенине карабай, башка аялдар да келишти. Мүрзөчү алардын жанашап өтүп бара жатып, терезелерин чертип, үйүнө келгиле деген — Мартынкого бир нерсе болуптур.

Бала эч кимди тааныбай, токойдогудай болуп, анын төшөгүнүн жанында туруп ыйлап жаткан Яшкодо да эч көнүл бурган жок. Мартынкого жакындаш үчүн аны төшөктүн жанынан эптеп алып кетишти.

Аялдар Мартынкону айыктырыш үчүн болгон аракетин жумшашты.

— Эгерде оңолбосо, дарыгер чакырабыз, — деди тегерменчинин аялы.

Чөптөн кайнатып беришти. Бала эсине келип, эки жагын карады.

— Бардыгы үчүн силерге ыраазымын! — деп акырын айтты ал. — Бир эле жагы жаман: мен жерде Кудайсыз жашадым, силер мага Ал жөнүндө эч айтчу эмессиңер...

Мен сыяктуу эле, Кудайсыз, канча балдар бар? Аларды да эч ким үйрөтпөйт. Силер да Кудайсыз жашап жатасыңар... башкача жашоо керек, — капалуу уланты оорулуу. Мен өлгөндө, мага акча койбогула... Христос мени бекер эле жеткизет... Коркпогула, мен силерге арбак болуп келбейм... Мен эч качан кайтпайм... кайтып келе да албайм... аябай алыс.

Аялдар, демин катып, Мартынкону угуп жатышты. — Баланын Инжилдегидей сонун сүйлөгөнүн угушуп, алар таң калышты.

— Коркпо, Мартынка, сен өлбөйсүң! — деп жоошутту мүрзөчү. — Жакында жакшы болосуң жана биздин малды дагы кайтарасың.

— Биз сага жаңы чапан тигип беребиз, — дешти дыйкандардын аялдары, — Яшкону да кийинтебиз жана багабыз, сага жардамчы болот.

— Кышты меникинде кыштайсыңар, — деди тегирменчинин аялы, — жазында болсо үйүңөрдү оңдоп беребиз же жаңы үй салып беребиз.

— Мен үчүн үй даярдалган... Силердин мээримеңер үчүн рахмат... суранам, мени өйдө көтөргүлөчү. Аялдар аны көтөрүшүп, бийик жаздап беришти.

— Азыр уктап калат, — деди мүрзөчүнүн аялы. Мартыңко араң көзүн ачты. Яшко ыйлап, анын үстүнө үйрүлө түштү.

— Болду, ыйлаба, — деп ысык колу менен башынан сылады (экинчи колун Бундаш жалап жатты).

— Ук, мен сага айтайын: «Кудай дүйнөнү ушунча сүйгөндүктөн өзүнүн жалгыз Уулун берди, аны менен Ага ишенип калган ар ким өлбөсүн, бирок түбөлүк өмүрүнө ээ болсун.» (Ин. 3: 16) Сен дагы Яшко!...

Дагы бир нерсе дейт экен деп бекер эле күтүштү. Ал терең үшкүрдү да, акырын уктап калды.

— Чыгып туралы, — деди мүрзөчү. — Уктап калганы жакшы болду. Жакшы болуп калат.

Жарык кире баштады. Мүрзөчүнүн аялы балага жакындап тыңшады.

— Кошуна, — деп тегирменчинин аялына кайрылды. — Ал дем албай калды...

Ооба, жаңырык чын айтты: Христос аны алып кетүүгө эртең менен келди. Мурунку күнү бекеринен күн коштошкон эмес тура. Эми ал эч качан баланы көрбөйт!

Он беш жыл мурун Мартынкунун апасын койгондо, көп адам болгондуктан, бай аял өлдү деп ойлосо болот эле. Бирок Мартынка өлгөндө андан да көп адам болду. Рашевонун жашоочулары Мындай узатууну көргөн эмес. Жигиттер денени алып бара жатышты. Мугалим узатууга бүт мектепти алып чыкты. Мартынка сүйгөндөй, мектепти эч ким сүйбөйт. Яшко мүрзөгө чейин баш кийимсиз жолдошун узатып барды. Мүрзөгө укмуштуу веночко коюшту. Берки ленталары менен веночко айкаш жыгачка илишти. Эч качан мүрзөчү мүрзөнү көөмп жатып мындай ыйлаган эмес.

— Топурагың торко болсун, Мартынка! — деди ал жаш аралаш.

Кайрадан жаз келет. Талаалар жана токойлор жашылданат жана Мартынкунун мал айдап келишин күтүшөт. Бирок ал эч качан эми келбейт. Жерде жашап жатканда эле көздөп жүргөн алыс жактагы жерге кетти. Ал Кудайды тапты, Кудай да аны тапты.

* * *

КРИСТИНА РОЙ

ҚУДАЙСЫЗ
БУЛ ДҮЙНӨДӨ